

PORADNIK JĘZYKOWY

MIESIĘCZNIK ZAŁOŻONY W R. 1901
PRZEZ ROMANA ZAWILIŃSKIEGO
ORGAN TOWARZYSTWA KULTURY JĘZYKA

1

(810)

2024

Zarząd Główny
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa
Wydział Polonistyki – Uniwersytet Warszawski
<http://www.tkj.uw.edu.pl>

TOWARZYSTWO KULTURY JĘZYKA
DOM WYDAWNICZY ELIPSA
WARSZAWA

KOLEGIUM REDAKCYJNE

dr hab. Wanda Decyk-Zięba (redaktor naczelny), dr hab. Jolanta Chojak,
dr hab. Monika Kresa (zastępca redaktora naczelnego),
dr Ewelina Kwapiień, prof. dr hab. Radosław Pawelec, dr Marta Piasecka

RADA REDAKCYJNA

dr hab. Wanda Decyk-Zięba (przewodnicząca, Warszawa),
doc. dr Mirosław Dawlewicz (Wilno – Litwa),
prof. dr hab. Stanisław Dubisz (Warszawa),
prof. dr hab. Alla Kozhinowa (Mińsk – Białoruś),
prof. dr hab. Ałła Krawczuk (Lwów – Ukraina),
prof. dr hab. Andrzej Markowski (Warszawa),
prof. dr hab. Alicja Nagórko (Berlin – Niemcy),
prof. dr Marta Pančiková (Bratysława – Słowacja),
prof. dr hab. Józef Porayski-Pomsta (Warszawa),
prof. dr hab. Danuta Rytel-Schwarz (Lipsk – Niemcy),
prof. dr Olga Šapkina (Moskwa – Rosja),
prof. dr hab. Héléne Włodarczyk (Paryż – Francja)

Sekretarz Redakcji

dr Aleksandra Żurek-Huszcz

Redaktor naukowy zeszytu

dr hab. Wanda Decyk-Zięba

Redaktor językowy

Anna Sośnicka

Tłumacz

Marta Falkowska

Korektor

Halina Maczunder

Adres redakcji

00-189 Warszawa, ul. Inflancka 15/198

<http://www.poradnikjezykowy.uw.edu.pl>; e-mail: poradnikjezykowy@uw.edu.pl

Dział Handlowy DW ELIPSA: tel. (48) 22 635 03 01, e-mail: sklep@elipsa.pl

Księgarnia internetowa: <http://www.elipsa.pl>

Czasopismo afiliowane przy Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

Czasopismo jest rejestrowane na listach ERIH i ICI Journals Master List,
indeksowane – w bazach Scopus, CEEOL, Pol-index, Scholar Google, EBSCO

Zeszyt opublikowany w wersji pierwotnej

Publikacja online jest bezpłatna. Wszystkie artykuły wydawane są na zasadzie wolnego dostępu
i na licencji CC BY 4.0 (Creative Commons – Uznanie autorstwa),
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.pl>.

Przesłanie artykułu do recenzji oznacza zgodę na jego udostępnienie na tej licencji

Wydawanie czasopisma w latach 2022–2024 jest dofinansowane przez Ministra Edukacji i Nauki
w ramach programu „Rozwój czasopism naukowych” (umowa nr RCN/SP/0607/2021/1)

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Publikacja dofinansowana ze środków Uniwersytetu Warszawskiego

© Copyright by Towarzystwo Kultury Języka and Dom Wydawniczy ELIPSA,
Warszawa 2024

PL ISSN 0551-5343

Ark. wyd. 10,1. Ark. druk. 8,1. Papier offsetowy 80 g/m²

Kinga Geben

Uniwersytet Wileński

kinga.geben@flf.vu.lt

ORCID: 0000-0001-6107-0190

Elżbieta Julita Titaniec

Litwa

elzbieta.titanec@gmail.com

ORCID: 0009-0001-1649-5082

STOSUNEK POLAKÓW LITEWSKICH DO ZAPISU NAZW OSOBOWYCH W POSTACI ORYGINALNEJ

1. WSTĘP

Dane uzyskane podczas ostatniego spisu ludności wskazują, że w 2021 r. liczba mieszkańców Litwy wyniosła 2 810 761 (Lietuvos gyventojai 2021 metais), z czego 84,6% stanowili Litwini, 6,5% – Polacy, 5% – Rosjanie, 2,9% – osoby innych narodowości. Językiem ojczystym około 80% Polaków mieszkających na Litwie jest język polski. Jak wynika z wielu poprzednich badań, Polacy na Litwie są wielojęzyczni, a język polski występuje najczęściej w odmianie mówionej (Karaś 2002; Masojć 2019; Geben 2013, 2023). Z badań Polaków wileńskich (por. Geben 2011: 124) wynika, że pisany wariant polszczyzny nie znajduje szerszego zastosowania na co dzień, a 31% Polaków nie pisze po polsku w żadnych okolicznościach. Celem artykułu jest zbadanie świadomości językowej Polaków na Litwie, w szczególności poglądów i motywacji, które leżą u podstaw ich decyzji dotyczących ortograficznej reprezentacji własnych nazwisk.

Aktywna politycznie mniejszość polska od wielu lat wysuwa żądania zapisu imion i nazwisk w litewskich dokumentach tożsamości w swoim języku ojczystym. Dążenia do uprawomocnienia pisowni imion i nazwisk przedstawicieli mniejszości w języku polskim rozpoczęły się zaraz po podpisaniu *Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzonego w Wilnie dnia 26 kwietnia 1994 r.* (Dz.U. 1995 nr 15 poz. 71). Rzeczpospolita Polska przyjęła *Ustawę z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach*

narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. 2005 nr 17 poz. 141). Na mocy tej ustawy członkowie mniejszości etnicznych mają prawo do rejestracji swoich imion i nazwisk w aktach stanu cywilnego i dokumentach tożsamości zgodnie z zasadami pisowni języka mniejszości, przy czym pisownia inna niż łaćcińska podlega transliteracji. Na Litwie, zgodnie z ustawą o języku litewskim z 1995 r. (*Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas*, 31.01.1995, nr I-779), imiona i nazwiska obywateli RL innych narodowości mogły być pisane jedynie przy użyciu alfabetu litewskiego. Po 27 latach Sejm Republiki Litewskiej uchwalił ustawę (*Lietuvos Respublikos asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas. Teisės aktų registras*, 18.01.2022, nr 2022-01142) precyzującą zasady zapisu nielitewskich nazwisk w litewskich dokumentach tożsamości. Ustawa, która weszła w życie 1 maja 2022 r. (*Dėl Asmens vardo ir pavardės rašymo asmens tapatybę patvirtinančiuose ir kituose dokumentuose taisyklių patvirtinimo. Teisės aktų registras*, 28.04.2022, nr 8744), umożliwiła oficjalne używanie nazwiska osoby należącej do mniejszości narodowej w formie zapisanej zgodnie z alfabetem łaćcińskim. Litewscy Polacy uważają, że to zapis jedynie zbliżony do oryginalnego, ponieważ ustawa nie pozwala na posługiwanie się znakami diakrytycznymi takimi jak kreska i kropka w literach: *ś, ź, ć, ó,ń, ł, ż*. W języku litewskim funkcjonują następujące znaki diakrytyczne: *q, ę, é, j, ū, č, š, ž*, nie ma w nim łaćcińskich liter: *w, q, x*, dwuznaków: *sz, cz, rz* oraz geminat. 1 maja 2022 r. została wprowadzona możliwość zapisu w dokumentach jedynie łaćcińskich liter: *w, q, x*, dwuznaków, dwóch identycznych liter (*nn*) oraz: *q, ę*. Tabela 1 obrazuje możliwości zmian na przykładowych imionach i nazwiskach.

Tabela 1. Zestawienia możliwości zapisu

Zapis litewski	Możliwość zmian po 1 maja 2022 r.	Wersja polska
Malgožata Sniežko	Malgorzata Sniezko	Małgorzata Śnieżko
Jaroslav Mickevič	Jaroslav Mickiewicz	Jarosław Mickiewicz
Ana Zajončkovska	Anna Zajączkowska	Anna Zajączkowska
Česlav Gurski	Czesław Gorski	Czesław Górski

Źródło: opracowanie własne.

Wnioskodawca ubiegający się o zmianę formy swojego nazwiska na zapis literami alfabetu łaćcińskiego bez znaków diakrytycznych, ale niemający w rejestrze mieszkańców wpisu o polskiej narodowości, powinien dostarczyć do Urzędu Stanu Cywilnego dokumenty rodziców, dziadków lub innych przodków w linii prostej, którzy posiadali obywatelstwo innego państwa i w dokumencie źródłowym nazwisko mieli wpisane literami alfabetu polskiego. Urząd Stanu Cywilnego kieruje takie wnioski do Komisji Języka Litewskiego, która decyduje o możliwości zmiany. Zmiana

formy imienia opiera się na możliwości przybrania sobie innego imienia w formie zaakceptowanej przez prawo. Spodziewano się, że z ustawy o pisowni zbliżonej do oryginalnej chętnie będzie korzystała mniejszość polska, zwłaszcza te osoby, które mają zadeklarowaną swoją narodowość. Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości RL wynika, że od 1 maja 2022 r. zgodę na zmianę imion i nazwisk oraz zapisanie ich literami alfabetu łacińskiego otrzymały 752 osoby, z czego jedynie 203 osoby narodowości polskiej (Knutowicz 2023).

Artykuł ma na celu przedstawienie postaw Polaków litewskich wobec nowej możliwości zmiany formy zapisu danych osobowych (tj. imienia i nazwiska) z użyciem liter alfabetu łacińskiego i polskiego. Warto zauważyć, że pomimo bogatego dyskursu medialnego, obfitującego w liczne artykuły prasowe z wypowiedziami polityków, nie są prowadzone szersze badania stanowiska mniejszości polskiej wobec oryginalnej formy językowej imion i nazwisk w dokumentach urzędowych.

2. STAN BADAŃ

Badania psychospołeczne (Hrynicki 2016) dotyczące motywacji wyboru lub zmiany imion podkreślają wyrażaną w tym akcie wewnętrzną potrzebę człowieka przynależności do grupy, szacunku oraz kultuwowania pozytywnych skojarzeń i akceptacji społeczno-moralnej. Przy wyborze imienia dla dziecka rodzice kierują się różnymi względami (np. osobistymi upodobaniami, wartościami religijnymi, tradycjami rodzinnymi), mogą też chcieć wybrać imię, które jest dobrze widziane w kręgu społecznym, do którego dziecko będzie należeć. Imię wskazuje nie tylko na tożsamość osoby (Sikora 2000: 189), lecz także na jej przynależność do pewnej wspólnoty językowo-kulturowej.

Badania postaw wobec języka polskiego na Litwie ujawniają jego rolę jako wyznacznika polskiej tożsamości narodowej, aczkolwiek język ów nie ma wysokiego prestiżu przypisywanego takim językom, jak angielski czy litewski (Geben 2011: 126). Wybór języka do zapisu imion i nazwisk jest postrzegany jako dążenie do integracji w ramach określonej społeczności (Baker 1992: 32). Realną konsekwencją wyboru postawy wobec nowego prawa może być uzyskanie lub utrata korzyści materialnych czy też duchowych ze względu na zapis imion i nazwisk w oficjalnych dokumentach tożsamości.

Jakie są motywacje osób popierających i odrzucających zmianę języka zapisu nazwy osobowej z języka oficjalnego, litewskiego na język polski? Czy rzeczywiście Polacy litewscy chcieliby przez formę imienia i nazwiska zadeklarować swoją przynależność narodową? O takiej postawie świadczą decyzje podjęte przez osoby publiczne należące do mniejszości polskiej, np. przez minister Ewelinę Dobrowolską (LRT 24.05.2022) oraz doradcę prezydenta RL Jarka Niewierowicza (BNS, LRT 05.09.2023), który przyjął zdrobniałą formę imienia, by uniknąć braku znaku dia-

krytycznego w literze *f*. Szeroki oddźwięk społeczny wywołała sprawa sądowa profesora Jarosława Wołkonowskiego (Knutowicz, Dunajewska 2022). Wymienione przykłady osób zajmujących wysoką pozycję społeczną pokazują chęć do zmian zapisu nazw osobowych wśród liderów Polaków litewskich.

Badaczka imion Diana Kardis (2007: 147) zwróciła uwagę na wysoką frekwencję imion międzynarodowych wśród Polaków litewskich, ponieważ nie podkreślają one przynależności nosiciela imienia do mniejszości narodowej (tamże: 151) i pozwalają na zapisywanie bez zniekształceń z powodu braku znaków diakrytycznych. Badaczka onomastyki Justyna Walkowiak (2015: 165) podaje przykłady imion Polaków na Litwie o wyższej frekwencji niż w Polsce: *Arnold, Artur, Edward, Edwin, Ernest, Erwin, Eryk, Ewald, Robert, Agata, Alina, Beata, Diana, Emilia, Eryka, Ewelina, Greta, Honorata, Justyna, Karina*. Wybór imion bez znaków diakrytycznych może być podyktowany obawą przed problemami wynikającymi z wprowadzania nazwy osobowej do systemów informatycznych innych państw.

Warto nadmienić, że w Polsce nazwy osobowe obcokrajowców (do których należą też obywatele państwa litewskiego pochodzenia polskiego) są zapisywane na podstawie posiadanego oficjalnego dokumentu literami łańskimi bez możliwości wprowadzenia znaków polskich (Dz.U. 2014 poz. 1741). Z obserwacji uczestniczącej wiemy o rozczarowaniu, jakiego doświadczają Polacy litewscy w Polsce w urzędach (a także w bankach), gdzie nie mogą użyć w swoich imionach polskich znaków diakrytycznych (np. *Elżbieta* jest transkrybowana jako *Elzbieta*). Dlatego świadoma decyzja o formie zapisu nazwy osobowej jest istotna dla sprawnego funkcjonowania zarówno na Litwie, jak i w Polsce.

3. METODA BADAWCZA

Badania opinii zostały przeprowadzone za pośrednictwem Internetu. Stworzono elektroniczną wersję ankiety w postaci formularza Google. Link do ankiety umieszczono za pomocą portali społecznościowych w grupach: *Wilno, Polska Szkoła Wirtualna na Litwie, Polacy w Wilnie*. W badaniu uczestniczyło 100 osób pochodzenia polskiego mieszkających na Litwie, w wieku 34–70 lat. Dobór informatorów był celowy ze względu na ich wiek, pochodzenie oraz obywatelstwo. Średnia wieku wynosi 48,6 lat, mediana – 46 lat. Większość respondentów jest płci żeńskiej (82%). Badane osoby aktywnie korzystają z Internetu i funkcjonują w społeczeństwie litewskim: 88% osób pracuje, 5% jest na emeryturze, a 7% wybrało inną odpowiedź (bezrobotni, renciści, niepracujący z innych powodów). Wybrana grupa obywateli litewskich w średnim wieku i starszych doświadczyła historycznej zmiany języka zapisu danych osobowych z rosyjskiego na litewski, który jest jedynym oficjalnym językiem niepodległego państwa litewskiego.

Zmienne socjolingwistyczne, takie jak tożsamość i narodowość rodziców oraz współmałżonka, mają wpływ na opinie respondentów, np. na wybór imion dla dzieci. Szczególnie ważna jest narodowość matki, która najczęściej decyduje o języku i tożsamości dzieci: aż 97% badanych wskazuje na polską narodowość matki (1 osoba ma matkę Litwinę, 2 osoby – matki innego pochodzenia), 91% ma ojca Polaka (7 osób – Rosjanina, 2 – Litwina, 1 – ojca innej narodowości). Niemal wszyscy respondenci pochodzą z rodzin, w których przynajmniej jedno z rodziców ma pochodzenie polskie, wyjątkowo znalazła się wśród nich jedna osoba mająca oboje rodziców innej narodowości, mimo to deklarująca narodowość polską.

Związki małżeńskie badanych nie są homogeniczne: 24% jest w związkach mieszanych (15% ma współmałżonka Litwina/Litwinę, 4% – Rosjanina/Rosjanę, 5% – innej narodowości niż wyżej wymienione), ale ponad połowa (64%) ma małżonka/małżonkę narodowości polskiej. 12% respondentów jest niezonałych/niezamężnych. Zawieranie małżeństw mieszanych narodowościowo jest coraz częstsze, być może ze względu na sposób dystrybucji ankiety grupa respondentów okazała się bardziej homogeniczna niż w badaniach losowych Polaków litewskich z 2012 r. (Geben 2013: 154), gdzie z rodzin homogenicznych pochodziło 77% badanych, a związki małżeńskie z osobami innej narodowości tworzyło 46,4%.

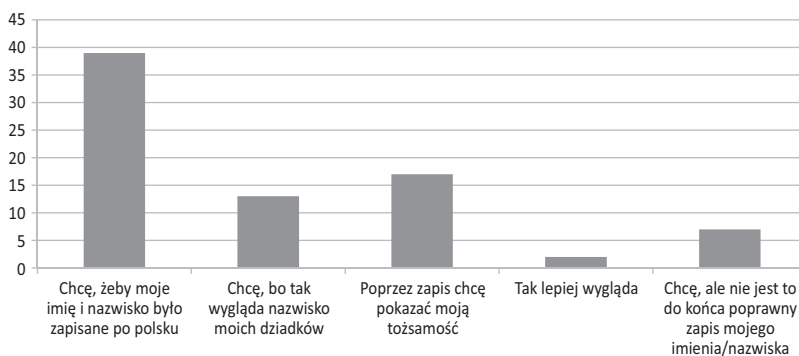
Zbadani informatorzy używają na co dzień dwóch lub więcej języków, ale najczęściej piszą (74%), czytają (78%) i rozmawiają (90%) po polsku. Odsetek niekorzystających z języka polskiego w tak jednolitej z pochodzenia grupie wynosi 10%. Jednocześnie z wyników pytań ankietowych wielokrotnego wyboru można wnioskować, że 67% najczęściej pisze, 60% czyta i 49% rozmawia po litewsku. Wyniki dla języka rosyjskiego wynoszą odpowiednio: 9%, 20% i 24%. W omawianym w niniejszej pracy badaniu zaobserwowano częstsze – w porównaniu do prób przeprowadzonych uprzednio w ramach innych projektów – wykorzystanie języka polskiego w piśmie, rosyjskiego zaś – rzadsze (por. Geben 2011: 124). Więcej niż połowa badanych (56%) stwierdza, że każdego dnia podpisuje różnego rodzaju dokumenty. Taka odpowiedź sugeruje, że respondenci często muszą ujawniać swoją tożsamość poprzez podanie imienia i nazwiska w formie oficjalnej, którą mają zapisaną w dokumentach.

4. ANALIZA STOSUNKU RESPONDENTÓW DO FORMY NAZWY OSOBOWEJ ZAPISANEJ ZGODNIE Z USTAWĄ Z DN. 1 MAJA 2022 R.

Podstawowe pytanie ankiety zostało sformułowane tak, aby uwzględniło najnowsze rozwiązania prawne, tzn. zapytano respondentów o ich stosunek do zapisu nazwy osobowej zgodnie z ustawą z dn. 1 maja 2022 r.: „Czy chce Pan/Pani, żeby Pana/Pani imię i nazwisko było zapisywane zgodnie z alfabetem łacińskim, to znaczy

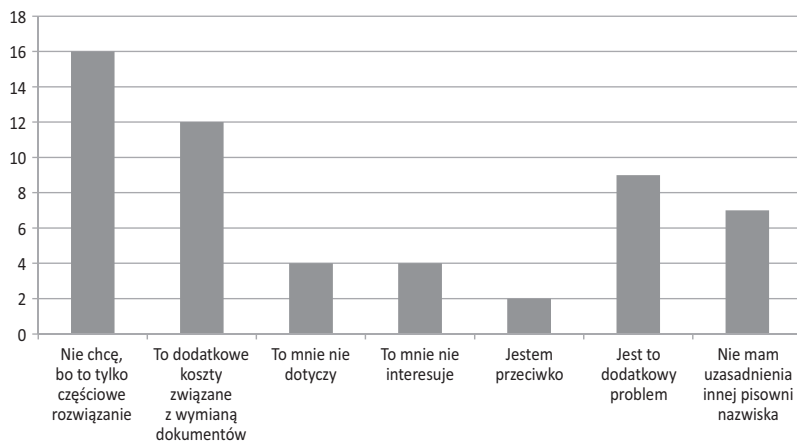
zawierało dwuznaki oraz litery: *w, x, q*, ale bez: *ż, ł, Ń, ś, ć, ź*, tak jak teraz pozwala prawo litewskie?”. Respondenci byli proszeni o odpowiedź w odniesieniu do własnego imienia i nazwiska, nie zaś o ogólny stosunek do zapisu zbliżonego do oryginalnego. Obliczono, że 57% chciałoby takiej zmiany zapisu swojego nazwiska, 25% było przeciwnych zmianom i 18% nie miało zdania na ten temat. Jako motywację opowiedzenia się za ewentualną zmianą nazwiska respondenci mogli wybrać jedną lub kilka odpowiedzi z pięciu podanych (zob. wykres 1).

Wykres 1. Motywacje 57 osób opowiadających się za zmianą zapisu zgodną z ustawą z dn. 1 maja 2022 r.

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 2. Motywacje 25 osób opowiadających się przeciwko zapisowi zgodnemu z alfabetem łaćńskim

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej motywacje były związane z pragnieniem kultywowania języka polskiego, demonstrowania tożsamości kulturowo-społecznej oraz wyrażania łączności pokoleń. Chęć zapisu po polsku ze względu na sam język wyraziło 39 osób, 17 osób odwoływało się do chęci deklaracji tożsamości. 13 osób chciałoby kontynuowania tradycji rodzinnych wyrażonych tu w formie nazwiska poprzednich pokoleń, ale dziedziczność nazwiska rodowego nie była najważniejszą sprawą, być może z tego powodu, że większość stanowiły kobiety, które były zamężne. Średnia wieku opowiadających się za zmianą zapisu zgodnie z nową ustawą jest nieco niższa – wynosi 35 lat; 49 osób pracuje, 31 z nich codziennie używa na piśmie swojego imienia i nazwiska. 3 osoby pominęły możliwość uargumentowania swojej odpowiedzi, zaznaczyły jednak kilka zdań, które były skierowane do osób niezgadających się z zapisem zgodnym z pisownią polską. Wybrały następujące odpowiedzi: „To mnie nie dotyczy”, „To mnie nie interesuje” i „To dodatkowe koszty”.

25% wyraziło sprzeciw wobec zapisywania nazwy osobowej zgodnie z alfabetem łańskim. Do umotywowania takiej decyzji zaproponowano 8 zdań argumentacyjnych. Podobnie jak w poprzednim pytaniu, można było zaznaczyć kilka pasujących odpowiedzi.

4 osoby twierdzą, że to ich nie interesuje, 2 z nich jednocześnie wybierają odpowiedź: „Jestem przeciwko”, czyli opowiadają się przeciwko zapisywaniu nazwy osobowej zgodnie z alfabetem łańskim i nie popierają takiej decyzji innych osób oraz samej ustawy. Z ankiet wynika, że te osoby najczęściej posługują się językiem litewskim, jedna z nich ma męża innej narodowości. Kolejne 4 osoby zaznaczają, że to ich nie dotyczy. Ich deklarację można zinterpretować w ten sposób, że w swoim imieniu i nazwisku nie mają znaków diakrytycznych. Mogą mieć nazwiska pochodzenia litewskiego, które są zapisane po litewsku, i dlatego nie chcą dokonywać żadnych zmian. 7 osób uważa, że nie znalazłoby w dokumentach uzasadnienia pisowni innej niż litewska i przez to nie ma podstaw do ubiegania się o zmianę. Niektórzy stwierdzają, że zmiana jest dodatkowym problemem (9 osób). Można to rozumieć na dwa sposoby: respondenci uważają, że stwarzałoby to problem w przeczytaniu i zapisaniu ich imienia/nazwiska przez Litwinów lub że zmiana zapisu wymagałaby od nich dużo wysiłku i czasu. 12 osób wskazuje na dodatkowe koszty związane z wymianą dokumentów. Tu trzeba zaznaczyć, że kwestia ekonomiczna nie może być uznana za rzeczywistą przeszkodę, ponieważ koszt wymiany dokumentów jest relatywnie nieduży¹, jednak proces zmiany wszystkich dokumentów może być kłopotliwy ze

¹ Jak podaje w swojej broszurze Europejska Fundacja Praw Człowieka, po złożeniu wniosku do Urzędu Stanu Cywilnego należy dokonać opłaty w kwocie 12 euro, w przypadku braku wpisu o narodowości w dokumencie tożsamości trzeba wpłacić dodatkowo 4,90 euro. Potem należy jeszcze wymienić inne dokumenty, w których zapis widnieje w poprzedniej wersji. Na razie nie ma określonego czasu, w ciągu którego trzeba to zrobić. Wydawane jest zaświadczenie z oryginalnym zapisem, które pokazuje się razem z dokumentem tożsamości. Zob. Europejska Fundacja Praw Człowieka, b.d.

względów administracyjnych. Najpopularniejszym argumentem (16 odpowiedzi) było stwierdzenie, że zapis zgodny z nową ustawą to tylko częściowe rozwiązanie, gdyż nie ma możliwości zapisania znaków diakrytycznych. Osoby mające w swoim imieniu czy nazwisku owe znaki nie popierają ustawy, która tworzy wariant pośredni nazwy osobowej, czyli zapis tylko częściowo po polsku. Argument braku akceptacji zmiany nazwiska przez rodzinę nie jest istotny: nikt nie wybrał odpowiedzi: „Nie chcę wyróżniać się na tle rodziny”, a z obserwacji uczestniczącej wiemy, że w rodzinach często funkcjonują różne wersje tego samego nazwiska (np. z końcówką litewską lub bez). Średnia wieku osób niepopierających zmian zapisu wynosi 47 lat, prawie wszystkie są pracujące (24 z 25, jedna osoba jest na emeryturze), 16 osób podpisuje się codziennie na dokumentach w związku z wykonywanymi obowiązkami zawodowymi.

Trzecia grupa respondentów na pytanie o chęć zmiany nazwiska zgodnie z alfabetem łacińskim wybrała odpowiedź: „Nie mam zdania” (18 ankietowanych). Średnia wieku tych osób wynosi 50 lat. Dziesięcioro z nich ma męża/żonę lub jedno z rodziców innej narodowości niż polska. Z analizy ankiet wynika, że niektórzy uznają sprawę umożliwienia zmiany zapisu za ważną, ale sami nie mogą się zdecydować lub wolą bierną postawę, stąd opcja: „Nie mam zdania” jest dość popularna. Jest to wygodna postawa, ponieważ nie zmusza do działań, wyraża pewną uległość wobec podejmowanych decyzji i ugodowość.

5. ANALIZA STOSUNKU RESPONDENTÓW DO WPROWADZENIA POLSKICH ZNAKÓW DIAKRYTYCZNYCH

Na pytanie: „Czy uważa Pan/Pani, że trzeba wprowadzić do zapisu litery ze znakami diakrytycznymi (ż, ł, ś, ć, ź)?” 68% odpowiedziało twierdząco, 15% było przeciwnych zmianom i 17% (podobnie jak przy pytaniu analizowanym wcześniej) nie miało zdania. Pośród ankietowanych opowiadających się za wprowadzeniem polskich znaków diakrytycznych znalazły się między innymi takie osoby, które w poprzednich pytaniach tej ankiety nie poparły sposobu zapisu danych osobowych zgodnego z nową ustawą umożliwiającą użycie znaków łacińskich, oraz część osób niemających zdania odnośnie do zmiany formy zapisu swoich danych osobowych. Wśród 15% przeciwnych zapisowi polskiemu są również osoby niechzące innej formy swojego nazwiska, niż miały dotychczas.

W kwestionariuszu badani Polacy byli pytani też o formę zapisu imienia ich dzieci i wnuków: „W jakiej formie chciałby/chciałaby Pan/Pani, żeby było zapisane imię Pana/Pani dzieci lub wnuków?”. Wyniki są zbliżone do odpowiedzi na pytanie o wprowadzenie polskich znaków diakrytycznych. 65% chciałoby zapisu z dwuznakami i znakami diakrytycznymi (np.: *Małgorzata, Franciszek*), 9% woli zapis w for-

mie litewskiej (np.: *Malgožata, Francišek*), natomiast 26% twierdzi, że najlepiej jest wybrać imię dla dziecka bez znaków diakrytycznych i dwuznaków.

Na pytanie, czy zapis nazwy osobowej w wersji oryginalnej jest sprawą istotną, informatorzy mieli do wyboru 5 odpowiedzi: „podstawowa”, „ważna”, „niezbyt ważna”, „nieważna”, „nie mam zdania”. Najwięcej osób (67%) zadeklarowało, że jest to dla nich ważna sprawa (dla 16% to sprawa podstawowa, dla 51% – ważna, lecz nie podstawowa). 26% uważa to za sprawę niezbyt ważną, 6% – za nieważną, jedna osoba nie potrafiła odpowiedzieć na to pytanie. Osoby, które stwierdziły, że jest to kwestia nieważna, w swoich ankietach zazaczyły, że nie interesuje ich możliwość zapisu imion i nazwisk zgodnie z oryginałem lub że nie mają zdania. Z ankiet wynika również, że te osoby częściej posługują się językiem litewskim niż polskim, stosunek do kwestii zapisu nazwiska najbardziej zależy więc od częstości użycia języka litewskiego.

6. PODSUMOWANIE

Celem artykułu było zbadanie postaw mniejszości polskiej na Litwie wobec możliwości zmiany formy zapisu nazw osobowych oraz motywacji, którymi kierują się Polacy litewscy, dokonując swoich wyborów. Z analizy ankiet wynika, że 57% respondentów, prawie w całości pochodzących z rodzin homogenicznie polskich, chciałoby skorzystać z możliwości oferowanej przez nowe prawo, 68% badanych chciałoby zapisywać swoją nazwę osobową w całości po polsku. Większość (67%) uważa, że jest to sprawa ważna lub bardzo ważna dla społeczności Polaków litewskich. Uzyskane procenty wskazują na wysoką ocenę języka polskiego, mimo że polszczyzna funkcjonuje najczęściej w sytuacjach nieoficjalnych, w postaci mówionej, a wszystkie sfery oficjalne obsługuje język litewski. Do wzmocnienia prestiżu języka polskiego oraz wsparcia obecności tego języka w formie pisanej i szerszej komunikacji ustnej z pewnością przyczyniło się wprowadzenie egzaminu z języka polskiego jako ojczystego do systemu matur Republiki Litewskiej. Język polski zyskałby jeszcze większy prestiż na Litwie, gdyby społeczność polska uzyskała prawo do zapisu własnych imion i nazwisk w całości po polsku w dokumentach litewskich. Na umacnianie się języka polskiego na Litwie, a przez to na jego dalsze konsekwentne funkcjonowanie w postaci pisanej, ma wpływ działalność mediów polskich (TVP Wilno, radio Znad Wilii, gazeta „Kurier Wileński”, polska redakcja portalu Irt.lt).

Część Polaków nie popiera zmian w zapisie nazw osobowych. Odsetek niepopierających zmian jest dość duży nawet w homogenicznej grupie ankietowanych pochodzenia polskiego (25% jest przeciwnych zmianie zapisu swojego nazwiska, 15% nie chce nazw osobowych z polskimi znakami diakrytycznymi). Z analizy ankiet wynika, że nie istnieje zależność pomiędzy stosunkiem do wagi badanej kwestii

a postawą wobec zapisu, ponieważ omawiany problem jest ważny dla wszystkich. Zauważono jednak zależność pomiędzy częstotliwością użycia języka litewskiego a wyborem zapisu nazw osobowych w wersji litewskiej. Z badań wynika, że 26% badanych wolałoby nadać dzieciom imiona bez polskich znaków diakrytycznych, co potwierdza tendencję Polaków litewskich do częstszego nadawania imion międzynarodowych (Kardis 2007: 151; Walkowiak 2015: 165). Ze względu na ograniczenia związane z wybraną formą przeprowadzenia badania nie była możliwa szersza analiza zagadnienia i przedstawienie opinii przedstawicieli społeczności litewskiej wobec roszczeń polskiej mniejszości narodowej.

Bibliografia

- Baker, C. 1992. *Attitudes and language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- BNS, LRT 05.08.2023. Prezydencki doradca Jaroslav Neverovič zmienił zapis swojego imienia i nazwiska na Jarek Niewierowicz. Online: <https://www.lrt.lt/pl/wiadomosci/1261/2069944/prezydencki-doradca-jaroslav-neverovic-zmienil-zapis-swojego-imienia-i-nazwiska-na-jarek-niewierowicz> [dostęp: 2.10.2023].
- Dėl Asmens vardo ir pavardės rašymo asmens tapatybę patvirtinančiuose ir kituose dokumentuose taisyklių patvirtinimo. Teisės aktų registras* 28.04.2022. Nr. 8744. Online: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/06584310c6e911ec8d9390588bf2de65> [dostęp: 2.10.2023].
- Dz.U. 1995 nr 15 poz. 71 *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Wilnie dnia 26 kwietnia 1994 r.* Online: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19950150071> [dostęp: 2.10.2023].
- Dz.U. 2005 nr 17 poz. 141 *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.* Online: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20050170141> [dostęp: 2.10.2023].
- Dz.U. 2014 poz. 1741. *Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego.* Europejska Fundacja Praw Człowieka (b.d.). Online: <https://www.efhr.eu/ulotki-efhr/> [dostęp: 2.10.2023].
- Geben, K. 2011. Z badań nad wielojęzycznością społeczności miejskich Polaków na Litwie. *Prace Filologiczne* 62, s. 119–129.
- Geben, K. 2013. Lietuvos lenkai ir lenkų kalba Lietuvoje. W: *Miestai ir kalbos*, t. 2. *Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*, red. M. Ramonienė, s. 217–234. Vilnius: VU leidykla.
- Geben, K. 2023. Lietuvos lenkų jaunimo kalbinės nuostatos. W: *Terp taikamosios kalbotėros barų*, red. I. Hilbig, K. Jakaitė-Bulbukienė, E. Žurauskaitė, I. Daraškienė, s. 29–41. Vilnius: VU leidykla.
- Hrynicky, W.M. 2016. *Motywacje w obszarze nadawania i zmiany imion i nazwisk (2012–2015)*, Katowice – Łódź: Psychoskok.
- Karaś, H. 2002. *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*. Warszawa–Puńsk: Auśra.
- Kardis, D. 2007. Najpopularniejsze imiona Polaków wileńskich, urodzonych w latach 1945–1999 w porównaniu z imiennictwem w Polsce. *Prace Filologiczne* 52, s. 141–154.

- Knutowicz, E. 2023. Ministerstwo Sprawiedliwości: imię i nazwisko zmieniło 203 obywateli Litwy narodowości polskiej. Online: <https://www.lrt.lt/pl/wiadomosci/1261/2057616/ministerstwo-sprawiedliwosci-imie-i-nazwisko-zmienilo-203-obywateli-litwy-narodowosci-polskiej> [dostęp: 2.10.2023].
- Knutowicz, E., Dunajewska, R. 2022. Sprawa Wołkonowskiego: co dalej z pisownią polskich nazwisk? Online: <https://www.lrt.lt/pl/wiadomosci/1261/1716729/sprawa-wolkonowskiego-co-dalej-z-pisownia-polskich-nazwisk> [dostęp: 15.12.2023].
- Lietuvos gyventojai 2021 metais. Lietuvos Respublikos 2021 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai. Online: <https://storymaps.arcgis.com/stories/d7ac6efa-3e99480992e956f440a1b3ec> [dostęp: 2.10.2023].
- Lietuvos Respublikos asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas. Teisės aktų registras* 18.01.2022. Nr 2022-01142. Online: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c8890cd07e6e11ec993ff5ca6e8ba60c> [dostęp: 2.10.2023].
- Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas* 31.01.1995. Nr 1-779, red. z dn. 13.06.2002. Online: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211?jfwid=32wf6lrn> [dostęp: 2.10.2023].
- LRT 24.05.2022. Teisingumo ministrė oficialiai pakeitė pavardę: nuo šiol – Dobrowolska. Online: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1701774/teisingumo-ministre-oficialiai-pakeite-pavarde-nuo-siol-dobrowolska> [dostęp: 2.10.2023].
- Masojć, I. 2019. Miejsce języka polskiego w wielojęzycznym repertuarze uczniów szkół polskich na Litwie. *Polonistyka. Innowacje* 10, s. 35–50.
- Sikora, K. 2000. „Dźwięk, który nie jest nawet cząstką ciebie”: imię a tożsamość. W: *Tożsamość człowieka*, red. A. Gałdowa, red. 185–196. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Walkowiak, J.B. 2015. Od Kazażyny do Edvina, czyli o imionach Polaków współcześnie używanych na Litwie. *Onomastica* 59, s. 153–168.

ZAŁĄCZNIK. ANKIETA DO BADAŃ ILOŚCIOWYCH ONLINE

Identyfikacja respondenta

1. Czy mieszka Pan/Pani na Litwie?
1) tak, 2) nie, 3) inna odpowiedź
2. Jaka jest Pana/Pani narodowość? *(proszę wpisać)*
3. Proszę wskazać swój wiek. *(proszę wpisać)*
4. Proszę wskazać swoją płęć. *(proszę wpisać)*
5. Czy jest Pan/Pani:
1) osobą pracującą, 2) na emeryturze 3) inna odpowiedź
6. Jaka jest narodowość Pana/Pani rodziców?
1) matka *(proszę wpisać)*, 2) ojciec *(proszę wpisać)*
7. Jaka jest narodowość żony/męża?
1) Polka/Polak, 2) Litwinka/Litwin, 3) Rosjanka/Rosjanin, 4) inna, 5) nie jestem żonaty/zamężna

Użycie języków

8. W jakim języku najczęściej Pan/Pani...?: *(możliwy jest wybór kilku odpowiedzi)*
1) pisze: po polsku, po litewsku, po rosyjsku, po angielsku, inna odpowiedź
2) czyta: po polsku, po litewsku, po rosyjsku, po angielsku, inna odpowiedź
3) rozmawia: po polsku, po litewsku, po rosyjsku, po angielsku, inna odpowiedź
9. Jak często podpisuje Pan/Pani dokumenty swoim imieniem i nazwiskiem?
1) rzadko, 2) czasem, 3) codziennie

Stosunek do zapisu nazw osobowych

10. Czy chce Pan/Pani, żeby Pana/Pani imię i nazwisko było zapisywane zgodnie z alfabetem łacińskim, to znaczy zawierało dwuznaki oraz litery: *w, x, q*, ale bez: *ž, ų, ų, ų, ų*, tak jak teraz pozwala prawo litewskie?

1) tak, 2) nie, 3) nie mam zdania

Ad 10.1. Jeśli w pytaniu 10. została wybrana odpowiedź „tak”, to proszę podać jej motywację:

a) chcę, żeby moje imię i nazwisko było zapisane po polsku, b) chcę, bo tak wygląda nazwisko moich dziadków, c) poprzez zapis chcę pokazać moją tożsamość, d) tak lepiej wygląda, e) chcę, ale nie jest to do końca poprawny zapis mojego imienia/nazwiska

Ad 10.2. Jeśli w pytaniu 10. została wybrana odpowiedź „nie”, to proszę podać jej motywację:

b) nie chcę, bo to tylko częściowe rozwiązanie, b) to dodatkowe koszty związane z wymianą dokumentów, c) to mnie nie dotyczy, d) to mnie nie interesuje,

- e) jestem przeciwko, f) jest to dodatkowy problem, g) nie mam uzasadnienia innej pisowni nazwiska, h) nie chcę wyróżniać się na tle rodziny
11. Czy uważa Pan/Pani, że trzeba wprowadzić do zapisu litery ze znakami diakrytycznymi (ż, ł, ś, ć, ź)?
1) tak, 2) nie 3) nie mam zdania
12. W jakiej formie chciałby/chciałaby Pan/Pani, żeby było zapisane imię Pana/Pani dzieci lub wnuków?
1) z dwuznakami (np.: *Małgorzata, Franciszek*), 2) w formie litewskiej (np.: *Malgożata, Francišek*), 3) najlepiej jest wybrać imię dla dziecka bez znaków diakrytycznych i dwuznaków
13. Czy zapis nazwy osobowej w wersji oryginalnej jest dla Pana/Pani sprawą:
1) podstawową, 2) ważną, 3) niezbyt ważną, 4) nieważną, 5) nie mam zdania

The attitudes of Poles from Lithuania towards original spelling of personal names

Summary

The article aims at analysing the attitudes and motivations of a group of 100 Lithuanian Poles, mainly from culturally homogeneous Polish families, regarding the evaluation of the spelling and the changes in the spelling of personal names. The quantitative study is based on the analysis of an awareness questionnaire conducted among Lithuanian Poles aged 34–70. This article not only outlines the existing legal framework on this issue, but also explains the dominant attitudes of the Polish minority towards the prospect of transcribing the surnames and first names of Lithuanian national minorities according to the original phonetic sound, albeit without the inclusion of diacritical marks. The analysis of the questionnaires showed that 57% of the respondents expressed their willingness to take advantage of the opportunities offered by the proposed legislative changes, while 25% were against the changes. Among the motivations for change, the desire to preserve and cultivate the Polish language dominated. This article contributes to a deeper understanding of the dynamics of identity change in multicultural societies with respect to attitudes towards language issues.

Keywords: spelling of names and surnames – Polish minority – Lithuania – language policy.

Adj. Marta Falkowska